

PAMÁTKOVĚ HODNOTNÉ SPORTOVNÍ STAVBY V BRNĚ¹

Petr Svoboda
Martin Šolc

Podobně jako jinde v České republice je i v Brně památkově chráněna pouze malá část z mnohých sportovišť, a to navzdory faktu, že právě sportovní stavby patří k těm nejpromyšlenějším a s ohledem na účelnost složitě navrhovaným. Často prochází volba těchto staveb architektonickými soutěžemi nebo zadáním užšímu výběru architektů. Požadavek na volný prostor hal a bytelnou konstrukci tribun vyžaduje inovativní přístup a neotřelá technická řešení. Není divu, že k autorům těchto pozoruhodných budov patřili přední čeští architekti a inženýři.

V následujících řádcích uvedeme zajímavý případ evoluce sportovní stavby za hranicemi naší země (paralelami z minulosti nám tak blízkého Finska) a následně se zaměříme na nejvýznamnější ze sportovních staveb pod ochranou památkové péče na území města Brna. Účelem tohoto příspěvku není podrobně vylíčit historii brněnského sportu,² ale popsat nejvýznamnější dochované stavby a jejich památkové hodnoty. Abychom se udrželi v typologické kategorii sportovních staveb, vynechali jsme stavby primárně určené pro lázeňství a také školní tělocvičny a školní sportoviště. To vše s plným vědomím, že lázeňské budovy byly přímými předchůdci plaveckých stadionů a dodnes se tyto funkce v rámci jedné stavby vhodně doplňují. Stejně tak se školami spojená sportovní zařízení měla v historii nezastupitelnou roli při výchově k tělesné zdatnosti občanů a dodnes hrají důležitou veřejnou úlohu v místech, kde chybí samostatné víceúčelové haly a hřiště pro sportovní vyžití rozličných spolků, klubů a nadšenců.

1 Tento článek vznikl v rámci výzkumného úkolu Národního památkového ústavu *Moderní architektura 20. století*, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace (DKRVO).

2 Blíže k historii sportu v Brně v 19. a na počátku 20. století viz: JANČÍKOVÁ, Markéta. Rozvoj sportu. In: FASORA, Lukáš a MALÍŘ, Jiří, eds. *Dějiny Brna. 4, Modernizace města 1790–1918*. Brno: Statutární město Brno, 2020, s. 976–989. K principům moci a plánování sportovišť v éře komunismu a postkomunismu na příkladu sportoviště za Lužánkami viz: SEDLÁK, Jaroslav a SVOBODOVÁ, Šárka. Brněnský sportovní sen. In: KORYČÁNEK, Rostislav a kol. *Na prahu zítřka: Brněnská architektura a vizuální kultura období socialismu*. Brno: VUT v Brně, 2014, s. 290–329.

POUČENÍ FINSKEM

Příčinou malého zájmu o prohlašování sportovních staveb za kulturní památky je problematika jejich efektivní ochrany. Mají-li nadále sloužit svému účelu, nejsou překážkou vlastní pravidla sportu, ale potřeba adaptovat sportovní stavby moderním podmínkám, v kterých se dané sportovní odvětví odehrává. Perfektní prostředí staveb (obzvláště to vnitřní) je civilizačním aspektem, který dohání tyto jinak spartánsky vybavené stavby na pokraj jejich konstrukčních, technologických a bezpečnostních možností. Inovace v technologii úprav sportoviště, např. hygienické nároky na vodu, její specifické chemické složení či konstantní teplotu, ekonomické a ekologické požadavky na výrobu ledu, se přenášejí do obalových konstrukcí chránících v minulosti primárně diváky, a to pouze před nepřízní počasí. Tam, kde v minulosti postačovalo zajistit adekvátní standard soutěžícím k podání sportovního výkonu, je vyžadován zásadněji komfort pro konzumenty sportovních klání. Nestačí tedy dodržet podmínky organizátora ligové soutěže a nahradit např. škvárový povrch fotbalového hřiště technologií vyhřívaného umělého trávníku, ale je třeba zajistit (podle stejných podmínek) pohodlí pro diváka – návštěvníka sportovní akce. Požadavky tedy přecházejí do hmotné podstaty sportoviště, které je primárním zájmem památkové péče. Tato komplexnost požadavků způsobuje vrásky na čele nejen provozovatelům sportovišť, ale rovněž památkářům, kteří se drží pravidla vycházejícího ze zásady, že provoz se má primárně přizpůsobovat památce, a nikoliv naopak. Příklady uvážlivého kompromisního přístupu v případě využití hodnotných historických staveb v zahraničí poukazují na skutečnost, že památkový status nemusí být u této typologicky rozmanité skupiny překážkou požadavkům kladeným uživateli na současný provoz sportovišť a mít sebemenší vliv na samotný výkon sportovců. Předmětem ochrany nejsou primárně technologie, ale vlastní design staveb: celkový vzhled, konstrukce stavby, umělecká díla, signifikantní materiály a architektonické detaily. Ideálem je, pokud se nové intervence dokážou vyrovnat s historicky daným účelem stavby a zajistit výše jmenovaným prvkům trvalost/opodstatněnost v novém konceptu užívání.

Jedním z příkladů, na nichž lze skloubení těchto zásad ukázat, je olympijský stadion ve finských Helsinkách. Stavba vznikla na základě otevřené architektonické soutěže, konané ve třicátých letech 20. století, kterou vyhráli architekti Yrjö Lindegren a Toivo Jäntti. Stadion byl určen pro olympijské hry roku 1940, válečné události však vedly k odložení plánů na pořádání her až na rok 1953. Stadion byl přesto dokončen, z dnešního pohledu se značným předstihem, a otevřen veřejnosti 12. června 1938. Charakteristickým prvkem stadionu se stala podoba železobetonové obruče čistých tvarů „vznášející se“ nad zemským povrchem, doplněná hlavní tribunou a štíhlou vyhlídkovou věží. Než nastala dlouho očekávaná olympiáda,

prošla tato funkcionalistická stavba dvěma přestavbami, které původní vzhled modifikovaly a „setřely“ design čistých horizontál a vertikál. Navýšení kapacity hlediště znamenalo odstranění některých ikonických prvků (hlavně elegantní linie obruče) a nahrazení moderněji koncipovanými tribunami – zachována zůstala zaoblená budova s technickým a organizačním zázemím. Tato nejstarší část, které dominuje ikonická věž a vykonzolované zastřešení hlediště, se v celku současné podoby stadionu projevuje poloautonomně a svým způsobem i symbolicky. Zásadní proměna tribun nic nemění na vědomém odkazu modernistické architektury stadionu, která se obrací k počátkům nové a ambiciózní éry mladého a nezávislého finského státu, což definitivní pořádání her v padesátých letech stvrdilo.

Nové požadavky na techniku, parametry sportovišť i kapacitu a pohodlí v hledišti si vyžádaly celkem devět přestaveb, přičemž poslední a nejzásadnější proběhla v letech 2016–2020 pod vedením architektonických ateliérů K2S Architects a Arkitehdit NRT. Jestliže od samého počátku byla stavba ikonou finské architektury, poslední z přestaveb se musela vypořádat také s faktem, že stavba je chráněnou národní kulturní památkou. Původní konstrukce stavby byly zachovány v maximální možné míře s minimálními ztrátami na hmotné podstatě. Objekt aktuálními úpravami získal k původním vrstvám novou, která reprezentuje ducha současné architektury. Požadavek na další funkce, především technické provozy, ale též krytou běžeckou dráhu, vedl k jejich umístění pod terén. Kvůli bezpečnosti byly vytvořeny nové vstupy na tribuny a zřízeny veřejné ochozy. Ty mají dvojí účel: Zajišťují volnou cirkulaci návštěvníků během akcí a umožňují ohřát se při nepřízní počasí. Tribuny byly s respektem k meziválečné části navýšeny a oproti původnímu provedení zastřešeny. Staré dřevěné lavice byly (s výjimkou ukázkové sekce) nahrazeny sedačkami podle standardu Unie evropských fotbalových asociací (UEFA). Zároveň byly vytvořeny průhledy, které záměrně prezentují jednotlivé historické vrstvy stavby.³

Obnova a dostavba helsinského olympijského stadionu se v roce 2022 dostala do nejužšího výběru finalistů evropské ceny Mies van der Rohe Award. To lze považovat za důkaz, že i památkově chráněné stavby mohou být přizpůsobeny současným podmínkám, aniž by pod novou vrstvou ztratily na své působivosti a historií naakumulované hodnotě. Architektura není pouze nositelem formy, ale i zhmotněných idejí, které je třeba chránit a kultivovat.

3 AVELLAN, Kari and BELOPOTOCANOVA, Erika. Extensive Renovation, Modernization and Redevelopment of the Helsinki Olympic Stadium in Finland. In: AGUILAR, Rafael, TORREALVA, Daniel, MOREIRA, Susana, PANDO, Miguel A., RAMOS, L. F., eds. *Structural Analysis of Historical Constructions*. RILEM Bookseries, vol. 18. Heidelberg: Springer, 2019.

Olympijský stadion v Helsinkách, stav v roce 1938. (archiv NPÚ, MCMA v Brně)

Olympijský stadion v Helsinkách, stav v roce 2023. (foto: NPÚ, P. Svoboda)

BRNĚNSKÁ SPORTOVIŠTĚ

Brno se sice nemůže pochlubit olympijským stadionem, zajímavé a památkově chráněné stavby spojené se sportem tu však lze s jistotou dohledat. Sportoviště, tedy stavby určené pro organizované sportovní aktivity, vznikaly v Brně nejpozději od poloviny 19. století a jsou spojeny zejména se spolkovou činností měšťanstva. Výčet spolků a sdružení by byl nad rámec tohoto článku, proto zůstaňme u těch „zakladatelských“. Nejstarší německé tělocvičné spolky zastupují Brünnner Turnverein (1861) a Brünnner Ruderverein (1869). České tělovýchovné spolky vznikaly souběžně a ze stejného popudu: společenského uvolnění po pádu Bachova absolutismu. Pionýři brněnského sportu se sdružili v Sokolu (1862), ale jejich činnosti chyběl „svatostánek“ – cvičení tedy probíhala především pod širým nebem. Od roku 1872 našli sokolové útočiště pro svá cvičení v nově zbudovaném a mnohaletně využívaném Besedním domě. Z nábožensky orientovaných spolků lze zmínit katolický líšeňský Orel (1902) nebo židovskou tělocvičnou jednotu Makkabi Brno (1919).

Řada sportovních událostí se konala na volných, dočasně upravených plochách, často stavebně podřadných (např. navážkách nebo nivách), doplněných dřevěnými tribunami. Z podstaty efemérní architektury se tyto stavby nedochovaly do dnešních dob v podobě hmotné památky, ale máme o nich zprávy, někdy kresby a později i fotografie sportovních událostí. Takovou zaznamenanou akcí byl první dostihový závod v Chrlicích, kde měla být tribuna provedená podle návrhu Augusta Prokopa (1867), nebo později tzv. první mimopražský sokolský slet konaný roku 1914 v tehdy samostatném městě Králově Poli. Královopolské cvičiště bylo situováno na vojenských pozemcích přibližně v místech dnešní Veterinární univerzity. Podobnou masovou událostí se stal slet československého Orla v roce 1922, který se odehrával v kulisách dočasně zbudovaných tribun na cvičišti situovaném v místech dnešního výstaviště v Pisárkách.

Jiné „vitálnější“ navržené stavby přesahující záměrem užívání trvání provizoria rovněž zanikly. Příkladem je legendární fotbalový a atletický stadion na Bauervě rampě nebo zimní stadion za Lužánkami z roku 1947. Ten byl doplněn o unikátní střešní konstrukci (1964), ale i tak byl po dlouhodobém chátrání kompletně odstraněn (2008). Nechybí ani příklady sportovišť, které stále slouží svému účelu, ale z původních staveb se vlivem setrvalé proměny nedochovalo zhora nic. Takový je třeba fotbalový stadion na Srbské – původně postavený pro klub Moravská Slavia v letech 1940–1941 podle projektu vynikajících architektů Lva Krči a Hugo Foltýna. Do dnešních dnů se zachovala pouze půdorysná stopa, okolo níž vyrostl zcela nový sportovní areál.

TĚLOCVIČNA NĚMECKÉHO TĚLOCVIČNÉHO SPOLKU

Na úpatí Špilberku v jádru památkové rezervace leží při ulici Údolní výrazná novogotická stavba z režných cihel inspirovaná severoněmeckou architekturou a britským hnutím Arts&Crafts.⁴ Fasáda je v průčelí rytmizována stupňovitými štíty a systémem opěrných pilířů. Ostění hrotitých i segmentově zaklenutých oken jsou dekorována střídajícími se červenými a černými cihlovými pásy. Černé barvy cihel nebylo dosaženo glazováním, ale nanesením dehtového nátěru. Do dvora je otevřen trakt s pultovou střechou, který je úzkým krčkem propojen s další menší samostatnou budovou. Na jejím nároží je osazena věžička.

Již z exteriéru je patrné, že uvnitř „turnhaly“ se nachází chrámově pojatý prostor. Méně zřejmé je ale užité typicky anglického vzpěradlového krovu – tzv. hammer-beam roof, který otevírá sportovní sál i do podstřešních prostor. Působivé dřevěné konstrukce jsou dnes ponechány v přírodní barvě, původně však byly polychromovány. Tělocvična zdaleka nesloužila pouze tělovýchově. Až do otevření Německého domu (1891) byla hlavním místem setkávání brněnských Němců – konaly se zde koncerty, divadelní představení a jiné slavnosti.

Autorem „turnhaly“ byl výrazný moravský architekt August Prokop, který byl aktivní především v německém prostředí. Tento rodák z Jihlavy vystudoval architekturu jak na vídeňské polytechnice, tak na zdejší akademii. Žil v Brně a zastával zde i množství veřejných funkcí. Později působil též ve Vídni, kde se stal pedagogem a také rektorem na vídeňské technice. Je autorem mnoha staveb i přestaveb významných památek, od sakrálních po světské stavby.

Tělocvična byla slavnostně otevřena 28. června 1868. O devět let později ale vyhořela, a tak musela být obnovena – tělovýchovný spolek na opravy spojený s modernizací přizval opět architekta Augusta Prokopa. Další osudový moment přišel po druhé světové válce v roce 1945, kdy stavba sloužila jako popraviště brněnských Němců. V dalších letech se stala sportovním centrem brněnské univerzity a tomuto účelu slouží dodnes.

Brněnská tělocvična se jeví výjimečně i ve srovnání v mezinárodním kontextu. Pro sportovní haly výhodným sálovým prostorem otevřeným až do krovu se podobá nejstarší berlínské tělocvičně z roku 1864. Jejím autorem byl architekt Adolf Gerstenberg, tato stavba v obloučkovém klasicizujícím stylu se však do dneška nedochovala. Budeme-li hledat obdobně řešenou střešní konstrukci, nabízí se

Detail fasády „turnhaly“ s vyznačením letopočtu obnovy po požáru.
(foto: NPÚ, M. Procházková)

srovnání s nedochovanou neogotickou tělocvičnou v Hannoveru z let 1864–1865. Z dochovaných památek pak jako zdroj inspirace můžeme uvést především severoněmecké kostely, např. Nikolaikirche v Kielu (spolková země Šlesvicko-Holštýnsko). Jan Galeta pak dokládá vliv projektů architekta Gustava L. Martense, v jehož kielském ateliéru August Prokop krátce působil.⁵

MĚSTSKÁ STŘELNICE

Významné sportovní stavby z pionýrských dob najdeme i v nově zřízené městské památkové zóně Brno. Začneme při jejím jihozápadním okraji, v původních nivách Svratky, kde si můžeme připomenout jeden z nejtradičnějších sportů. K vůbec nejintenzivnějším tělesným aktivitám se řadil boj a lov. K třibení zdatnosti v tomto nebezpečném sportu vznikala první cvičiště. Není tak divu, že k nejstarším brněnským sportovním stavbám patří areál městské střelnice, který vznikl okolo roku

4 Kulturní památka rejst. č. ÚSKP 33719/7-200. Zásadní srovnání brněnské „turnerské“ stavby a pražské sokolské viz: GALETA, Jan. Ignác Ullmann, August Prokop a „chrámy těla“: Tělocvična mezi zadáním, funkcí a uměleckou hodnotou. In: HORÁKOVÁ, Tereza a ŘEZNÍČKOVÁ, Veronika, eds. *Zadání, umělecká úloha a funkce v architektuře a ve výtvarném umění*. Brno: Books et Pipes a Masarykova univerzita, Brno, s. 269–288.

5 Viz GALETA, pozn. 4, s. 282.

Brněnská městská střelnice. (foto: NPÚ, J. Stará)

1847 přestavbou a dostavbou starších budov.⁶ Budovy byly situovány v dříve neza-
stavěném území, jež sloužilo jako příměstský rekreační areál, původně neúspěš-
ně provozovaný jako lázně. Před koncem 19. století byl velký sál ostrostřelců se
zahradní restaurací přestavěn a tuto část stavby lze ztotožnit se současným sever-
ním křídlem. Naopak jižní část areálu sloužila jako samotná střelnice s délkou
156 metrů a s 95 stanovišti. Dodnes to připomíná rezná „hradební“ zeď střelnice
s věžemi v romantizujícím neorománském stylu.

Společenský význam „měšťanské“ střelnice podtrhuje řada událostí, které se
tu odehrály. Jedna z prvních skutečně velkolepých masově pojatých sportovních
akcí, První německo-rakouská slavnost, se tu konala roku 1871. V roce 1892 se pak
v pořadí čtvrtých rakouských spolkových střelb zúčastnil sám císař František
Josef I. Touto opět „proněmeckou“ akcí (doprovázenou národnostními nepokoji
a skandálem místodržitele) Brno navázalo na předchozí ročníky konané ve Vídni,
Innsbrucku a Štýrském Hradci.⁷

⁶ Kulturní památka rejst. č. ÚSKP 48356/7-7672.

⁷ DUCHALÍKOVÁ, Andrea. Areál budov střelnice. *Památkový katalog* [online].
Brno: Národní památkový ústav, 2015 [cit. 22. 5. 2023].
Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/areal-budov-strelnice-1259015>.

Památkové hodnoty střeleckého komplexu tkví v jeho typologické jedinečnosti
a typickém vývoji areálu pro rekreační zařízení – v tomto případě stavebně dolože-
ného od samotných počátků až do současnosti. Odlehlé, řekou zaplavované území
vybízelo k stavbám podobného „odolného“ charakteru. Objekt upravený v pozdně
klasicistních formách se blíží svým pojetím a účelem v Brně k výjimečné stav-
bě navržené Ludwigem von Försterem – kasinu v parku Lužánky (1855). V druhé
polovině 19. století navázala na rekreační areál střelnice čtvrt honosných pří-
městských vil. Osu v území vytvořila řeka Svratka a celá nově urbanizovaná oblast
získala parkovou úpravu. Ač v dnešní době není střelnice v ideálním technickém
stavu, stále nese mimořádné hodnoty vycházející nejen ze stavební podstaty, ale
i z širšího společenského kontextu.

VESLAŘSKÝ KLUB A LODĚNICE

V městské části Jundrov se nachází klub se sportovní loděnicí,⁸ který dal jméno
ulici Veslařské a dominantu pravému břehu řeky Svratky. Dodnes dochovaná lodě-
nice vznikla 14 let po založení německého veslařského klubu Brünner Ruderverein
(1869) – svého času se svými 170 členy patřil spolek mezi největší a nejúspěšnější
v Rakousku. Původně veslaři využívali utilitární dřevěnou jednopatrovou loděni-
ci. Ta byla po realizaci nové stavby přemístěna a nadále se užívala k uskladnění
různého materiálu – v dnešní době její půdorysnou stopu opisuje křídlo soused-
ní stavby Českého veslařského klubu, jehož stavební součástí se toto prapůvodní
sídlo německého spolku stalo. Nová stavba loděnice (1883) bývá ve starší literatu-
ře připisována Dušanu Jurkovičovi, což však nemůže být vzhledem k jeho život-
ním datům a době výstavby prakticky možné.⁹ Pravděpodobnějším autorem se jeví
Josef Nebehosteny, architekt a významný brněnský stavební podnikatel, který byl
členem klubu a zasadil se s dalšími předními členy o tuto novostavbu. Nový objekt
v hodnotě 15 000 zlatých byl i po deseti letech od svého vzniku vyzdvihován pro
svoji krásu, bohaté vybavení a účelnost a byl srovnáván s nejelegantnějšími stav-
bami podobného typu v zahraničí (Drážďany, Hamburk či Vídeň).¹⁰

Jde o členitou hrázděnou stavbu s výplněmi z rezného cihlového zdiva; hlavní
průčelí je nasměrováno k řece. Dominantou budovy je osmiboká věž/pozorovatel-
na. Počet podlaží v rámci budovy kolísá: Nejvyšší část je třípodlažní, severozápad-
ní část má přízemí a polopatro, skladová část je jen přízemní. Přístup do klubové

⁸ Kulturní památka rejst. č. ÚSKP 105532.

⁹ Narodil se 23. srpna 1868 a do Brna přišel až v roce 1899.

¹⁰ Das Bootshaus des Brünner Rudervereines. *Allgemeine Sport-Zeitung*, roč. 13, 1. 1. 1892,
s. 23 a 26.

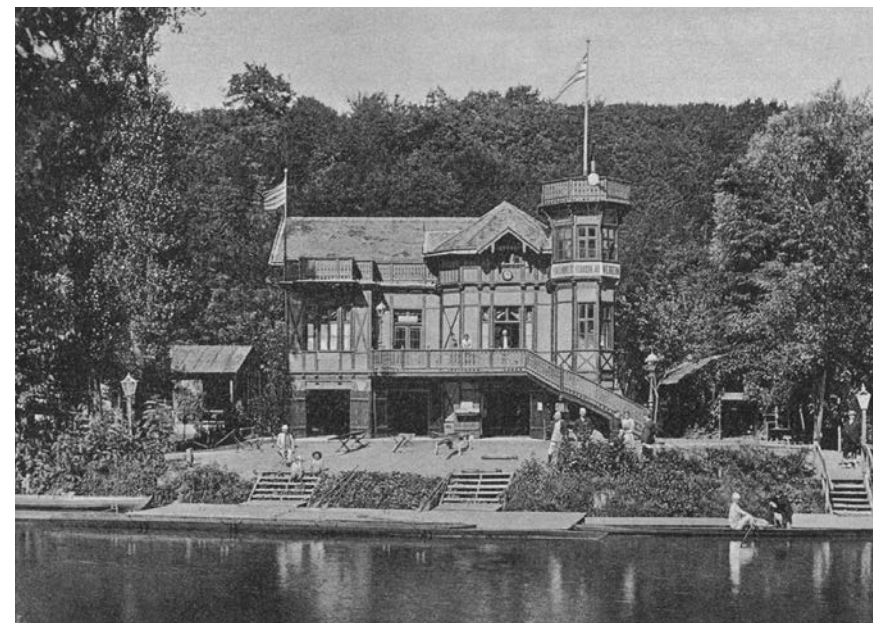

Veslařský klub a loděnice, současný stav. (foto: NPÚ, P. Holub)

části je po otevřeném dřevěném schodišti, na které navazuje pavlač. V přízemí prolamuje průčelí trojice dvoukřídlých dveří, dostatečně širokých pro protažení lodí při uskladnění.

Památková hodnota stavby má hned několik rovin. Předně jde o jednu z nejstarších dochovaných (nutno podotknout architektonicky pojatých) staveb určených pro veslařský sport v Česku a zcela jistě o nejstarší takovou stavbu na Moravě. Ve své době jsou na našem území zmiňovány loděnice v Praze, Rajhradě, Břeclavi, Litoměřicích a Roudnici. Budovu lze považovat za téměř dokonale autentickou, jelikož za dobu užívání nebyla nikdy přestavěna a nezměnila ani svůj původní účel. Dochovaná je nejenom hmota domu, ale také množství uměleckořemeslných detailů, jako jsou prořezávané výplně štítů, dveře a okna včetně kování, zdobení trámů a hrázděných konstrukcí. Jistě nepřekvapí, že přilehlé hřiště má svůj původ v roce 1890 – jeho povrch byl cementový a sloužil sportu s tehdy vzrůstající oblibou: lawn tennisu.

Typologicky shodná, jen o něco rozsáhlejší a zděná, byla stavba Dresdner Ruderverein z roku 1898. Drážďanský klub stojící ve čtvrti Blasewitz však nepřežil druhou světovou válku a v roce 1952 byl nahrazen banální budovou skladu.

Veslařský klub a loděnice v roce 1892. (Allgemeine Sport-Zeitung, roč. 13, 1. 1. 1892)

SOKOLOVNA A SPOLEČENSKÉ CENTRUM STADION

Na území městské památkové zóny Brno se nachází sokolský stadion z let 1928–1929 projektovaný Milošem Lamlem. Sportovní areál vznikl postupně v rámci potřeb a finančních možností brněnské jednoty Sokola. Už v roce 1920 byl zakoupen pozemek v místě dnešní stavby a o dva roky později tu vzniklo letní cvičiště s betonovou tribunou navrženou Miloslavem Kopřivou. V roce 1923 byl v těsném sousedství postaven městský pavilon využívaný k výstavám. Záhy bylo rozhodnuto, že se bude realizovat rozlehlý výstavní areál v brněnských Pisárkách, a tak město zdejší budovu věnovalo sokolům (dodnes je patrná v jihovýchodní části stavebně upraveného komplexu).

Představitelé Sokola vypsali na zbudování moderní tělocvičny a společenského centra vyzvanou architektonickou soutěž, pro kterou oslovili architekty Jindřicha Kumpošta, Antonína Blažka a Miloslava Kopřivu. Zvítězil Kumpoštův projekt dvou samostatných objektů. Když však architekt zjistil, že není sám schopen dílo v termínu dokončit, předal zakázku Miloši Lamlovi. Nový architekt ve svém návrhu sjednotil původně zamýšlené oddělené budovy přízemní vstupní halou v jeden blok. Hala, s monumentálním portálem vyplněným skleněnou stěnou, sloužila k vizuálnímu propojení mezi ulicí a venkovním sportovištěm na druhé straně budovy.

Velkorysý „ústupkový“ portál s dekorativním klenákem je jediným zdobným prvkem celé stavby. Klasicky pojatými redukovanými formami se hlásí k brněnské

Sokolovna a společenské centrum Stadion. (foto: NPÚ, M. Kučera)

moderně bezprostředně předcházející avantgardu a funkcionalismus. Budova je pojata v jasných objemech a liniích. Fasádu tvoří hladká bílá plocha s výplněmi otvorů s rámy v modrém nátěru. Velikost a skladba oken napovídá o účelu jednotlivých funkčních částí stavby, oscilujících od společenských po sportovní, od administrativních po hygienické.

Kromě svislých a vodorovných nosných konstrukcí jsou dodnes dochovány některé povrchy, mezi nimiž dominují podlahy – ať se jedná o podlahy keramické, teracové, xylolitové či dřevěné vlýsky. Dochovaly se rovněž dobové heraklitové podhledy, keramické obklady velkých formátů s bílou glazurou, soubor interiérových dýhovaných dveří (některé s nautickým motivem kruhového okénka), soubor původních venkovních dveří a oken, osvětlovací tělesa či vzduchotechnika společenského sálu. V areálu se nacházejí dvě pamětihodnosti: pomník obětem světových válek a slavnostní prapor Sokola Brno I. od architekta Bohumila Babánka.¹¹ Památka prochází kontinuální obnovou, ale v současné době je dotčena problematikou tzv. pozdních zápisů. Pro sokolovnu to přes její význam znamená, že její ochrana není deklarována státem – je „vyškrtnuta“ ze seznamu památkově chráněných objektů.

MĚSTSKÉ LÁZNĚ V ZÁBRDOVICÍCH

Hodnotné sportovní stavby se nacházejí i mimo plošně památkově chráněné území. Jednou z ikon brněnské moderny jsou městské lázně v Zábrdovicích, které navrhl doyen brněnské architektonické avantgardy Bohuslav Fuchs.¹² Stavba je v duchu funkcionalismu provozně a účelně provázaným celkem zinných a letních lázní – z nich sportu sloužila druhá část.

Veřejnou soutěž na návrh lázní vypsalo město Brno v roce 1929. Z dokumentů je zřejmé, že byla dobře obsazena: První cenu získal Bohuslav Fuchs, druhá cena nebyla udělena a třetí cenu obdržel Emil Králík. Město však ocenilo a zakoupilo ještě další čtyři soutěžní návrhy. V té době už byly všechny lázně na území města v držení městských vodáren, které nezajišťovaly jen jejich provoz a údržbu, ale také koncepci rozvoje, provádění geologických a dalších průzkumů a konečně také projekční práce. Prováděcí projekt tedy vznikl přímo v projekční kanceláři vodáren.

Podobně jako jiné stavby i lázně v Zábrdovicích vznikly na místě starších objektů. Byly jimi lázně z roku 1882, které měly tři bazény z cihlového zdiva obklopené

¹¹ DUCHALÍKOVÁ, Andrea. Sokolovna a společenské centrum Stadion. *Památkový katalog* [online]. Brno: Národní památkový ústav, 2015 [cit. 22. 5. 2023]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/sokolovna-a-spolecenske-centrum-stadion-1259531>.

¹² Kulturní památka rejst. č. ÚSKP 14812/7-128.

dřevěnými kabinami a zděnou správní budovou. Součástí původního areálu bylo také fotbalové hřiště. Roku 1931 byly všechny starší stavby zbořeny a o rok později nahrazeny novým komplexem.

Hlavním účelem lázní bylo zvýšit hygienický standard obyvatel v městských částech a obcích Zábřdovice, Židenice, Husovice, Juliánov a Černovice. Protože se jednalo o území obývané většinou dělníky a rolníky, vybavenost koupelnami tu byla jen okolo 20%. Z pohledu rozvoje města byla nejvýznamnější stavba zimních lázní se sprchami a vanami. Oproti zimní části se u letních lázní od počátku počítalo se sportovním využitím. První velký mezinárodní závod tu proběhl v roce 1934 za účasti tehdy nejrychlejší plavkyně světa Willy den Ouden.¹³

Budova zimních lázní v ulici Zábřdovická sloužila jako vstup do letní části. Komplex letní plovárny představoval dvoukřídlý dvoupodlažní objekt šaten s celkovým počtem 154 kabin a střešní terasou určenou ke slunění. Toto křídlo obsahovalo také technologické zázemí letní plovárny. Další stavba příčného křídla byla vybavena sprchami, sociálním zázemím a dětskými šatnami a ve své východní části zahrnovala také bufet. I zde byla střeška s pobytovou terasou. Rozměrná volná plocha mezi budovami zimních a letních lázní byla upravena ke slunění, v zimě pak byla využívána jako kluziště. K dispozici byly i atrakce pro děti, zejména pískoviště. Obrovský bazén měl v původním provedení výměru 50×50 metrů, byl ovšem přepažený železobetonovou příčkou na části pro plavce a neplavce. Dětem byl určen bazének při východním okraji areálu. Dominantou letního areálu se stala skokanská věž. Nechybělo betonové dláždění a travnaté plochy. K vybavení patřilo také elektrické osvětlení a systém reproduktorů. Kapacita letních lázní čítala 5 050 osob.

Lázeňský komplex v Brně-Zábřdovicích je vedle areálu výstaviště nebo hotelu Avion jednou z ikon brněnského funkcionalismu. Oceňován a publikován byl již krátce po výstavbě. Dobové, dnes již ikonické fotografie lázní od známého ateliéru Rudolfa Sandala nemohou chybět na žádné z výstav o brněnské architektuře. Čistě a elegantní linie, štíhlé stavby šaten s vysunutými ochozy a střechami sloužícími provozu lázní odkazují na společnost tíhnoucí ke zdravému životnímu stylu a efektivnímu naplnění nejen volného času. Účelnost vynaložených prostředků na zdánlivě marginální (ladná skulpturně pojatá venkovní schodiště či ve stejném duchu formulovaný skokanský můstek) činí areál nadále vyhledávaným místem nejen pro sportovce a rekreanty, ale také pro milovníky moderní architektury. Ač byly některé prvky při rekonstrukci v devadesátých letech 20. století nahrazeny, samotné bazény si zachovaly mimořádně vysokou míru autenticity. Zásadním způsobem promluvily do provozu současné požadavky na technologie, především

Městské lázně v Zábřdovicích. (foto: NPÚ, P. Svoboda)

na úpravu vody, přibyla technologie pro umělé vlnobití a další atrakce, bez nichž se v dnešní době volnočasová zařízení neobejdou, a při jejichž návrhu je nezbytné pochopení pro aktuálnost ze strany památkové péče. Bohuslav Fuchs se v meziválečné době stal odborníkem na lázeňská rekreační zařízení, jeho brněnský počín je možné srovnat s jeho o málo mladší stavbou koupaliště Zelená Žaba v Trenčianských Teplicích (1935–1936).¹⁴

MĚSTSKÝ PLAVECKÝ STADION ZA LUŽÁNKAMI

Zatímco hodnoty meziválečné (a starší) architektury jsou dnes obhajitelné a veřejnost je přijímá za své, u kvalitní architektury vzniklé po druhé světové válce už jednoznačný pohled neexistuje. Období socialismu je v očích laické a často i odborné veřejnosti a priori spojeno s nehodnotnou architekturou. Negativní zkušenosti z této vleklé éry „glajchšaltismu“ a šikany, vzpomínky na nedostatek stavebnin

13 BORSKÝ, Pavel a ČERNOUŠKOVÁ, Dagmar. *Městské lázně v Brně-Zábřdovicích: stavebněhistorický průzkum*. Brno, 2016.

14 Slovensko, 1935–1937. Viz CRHONEK, Iloš. *Architekt Bohuslav Fuchs: celoživotní dílo*. Brno: Petrov, 1995, s. 104.

a nízkou kvalitou materiálů, šlendrián pracovníků nejen na stavbách, tvrdé prosazování centrálního plánování a zprůmyslnění stavebnictví jsou v kolektivní paměti pevně zaneseny. Přesto i v této komplikované době vznikla řada špičkových staveb, které snesou srovnání s architekturou stavěnou za hranicemi Československa. Jednou z nich je městský plavecký stadion z let 1966–1979.

Území za Lužánkami bylo již od dvacátých let 20. století považováno za vhodné pro soustředění sportovních zařízení. Na tento záměr navázala poválečná výstavba a koncept ze šedesátých let. Městský plavecký stadion vznikl na místě tzv. Planýrky – bývalé nouzové kolonie vzniklé ve třicátých letech a zaniklé po druhé světové válce. V padesátých letech v širším areálu vznikl fotbalový a zimní stadion. Letní a zimní plovárna se poprvé objevuje v podrobném zastavovacím plánu z roku 1952. Ještě v roce 1959 vznikl investiční záměr na krytý bazén o rozměrech 50×20 m s tribunou, gymnastickou tělocvičnou a nocležnou.

Roku 1964 byla do tohoto širokého záměru zahrnuta také letní plovárna se dvěma sportovními bazény a venkovní tribunou. Vypracováním projektu byl pověřen brněnský Stavoprojekt, interní anonymní soutěž vyhrál renomovaný architekt Otakar Oplatek, který se stal vedoucím celého projektu. K jeho významnému dílu již náleželo Divadlo opery a baletu v Brně, které je dnes kulturní památkou. Stavba nebyla navržena pouze pro využití k rekreačnímu plavání. Od počátku byla koncipována tak, aby splnila mezinárodní standardy pro plavecké a skokanské disciplíny. Jako jedna z mála v Česku nakonec splňovala i podmínky pro vodní pólo. Autorem zastřešení stadionu byl pak statik Ferdinand Lederer, autor mnoha novátorských, technicky pokročilých konstrukcí, např. kopule pavilonu Z na brněnském výstavišti.

Všechny plánované objekty „zalužáneckého“ areálu měla propojit vyvýšená terasa, ze které byla realizována jen část. Předmětem první etapy byla krytá plovárna s gymnastickou halou; druhá nerealizovaná etapa zahrnovala letní plovárnu.

Na jednoduchou pětipodlažní halovou stavbu navazuje na východě do svahu vetknutá hala tělocvičny pro vrcholovou gymnastiku. Architektonický výraz plaveckého stadionu určují především příznaná příhradová konstrukce střechy s válcovým vyduťtím viditelným na čelní straně budovy, prosklené fasády kontrastující s plnými nárožními či do fasády propsaná šikmina divácké tribuny. Zajímavé je rovněž zasazení stavby do terénu se systémem průběžných teras. Na ocelových krakorcích na severní fasádě je vyložena konstrukce tenké skořepinové lomenice tvořící markýzu nad hlavním vchodem. Ten vede do ústřední haly s přístupem k převlékárnám a bufetu. Tribuna (původně pro 1 400 dnes pro 1 200 diváků) je přístupná po schodech nahoru, v nižším podlaží se nachází malý bazén pro neplavce, administrativní a technické zázemí. Vstup v jižním průčelí původně propojoval budovu bazénu se sousedním objektem gymnastické tělocvičny a měl sloužit i k propojení nerealizovaných letních lázní. Jižní a západní fasádu tvoří rastr skleněných dílců

Městský plavecký stadion za Lužánkami. (foto: NPÚ, P. Svoboda)

v ocelových rámech s hliníkovými lištami. Hlavním prostorem budovy je bazénová hala s půdorysem 60×47 m s průměrnou výškou 14 m. Na jih a západ je hala otevřena prosklenými stěnami. Hlavní bazén s osmi plaveckými dráhami slouží také jako bazén pro skokanské disciplíny. Můstek se třemi plošinami na různých úrovních je spojen ochozem s výtahem pro čtyři osoby.¹⁵

Přestože byl koncept areálu v průběhu času měněn (sem je možné zařadit dostavbu menší bazénové haly), stavba působí kompaktně a je zcela funkční. Fasáda je ztvárněna velmi působivě. Nechybí ani výtvarné umění, část východní stěny plavecké haly zdobí velkoformátová skleněná mozaika od Oldřicha Vašicy z roku 1978 s názvem *Dějiny*. Vedle skokanského můstku jde o klíčový estetický prvek utvářející interiér bazénové haly.

15 AUERMÜLLER, Jiří a OPLATEK, Otakar. Krytá plavárna pre Brno. In: *Projekt – revue slovenskej architektúry, Časopis Zväzu slovenských architektov*. Bratislava: Zväz slovenských architektov, 1980, roč. XXII, č. 4–5, s. 59–62.

Stavba po architektonické a umělecké stránce výrazně převyšuje dobový standard a lze ji poměřovat s obdobnými evropskými plaveckými stadiony budovanými na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 20. století. Ke srovnatelným patří zejména plavecká hala Stadthall Mitte (Frankfurt am Main) s prosklenými fasádami a zakřivenou železobetonovou střechou, která je od roku 1986 památkou.¹⁶ Dále Hallenbad Stuttgart-Feuerbach, opět s prosklenými fasádami a zakřivenou železobetonovou střechou, součástí této stavby je také umění v podobě plasticky ztvárněných keramických obkladů, od roku 2000 je taktéž kulturní památkou.¹⁷ Posledním příkladem, který zmíníme, je Kildeskovshallen v Kodani.¹⁸ Ani tady nechybí prosklené fasády, střecha je založena na příhradové konstrukci, za kulturní památku byla prohlášena roku 1998. Je tedy zřejmé, že obzvláště kryté bazény se svojí kompaktní architektonickou formou, které ustojí bez zásahů do jejich designu modernizaci ukrytých provozů, inklinují k památkové ochraně a rozumně vedené památkové péči.

VÍCEÚČELOVÁ HALA TJ TESLA

Stavba, která na první pohled zaujme svým originálním tvarem i umístěním v rámci sídliště Lesná, vznikla na objednávku státního podniku Tesla. Součástí zadání bylo vybudovat volejbalovou halu pro sportovní oddíl a plavecký stadion pro zaměstnance. Vypracováním projektu byl pověřen Stavoprojekt Brno. Vedoucím projektantem se stal Viktor Rudiš, spoluautor sídliště Lesná. Projekt byl dokončen v roce 1973, kdy také začala výstavba. Ta trvala 10 let, neboť byla prováděna v tzv. akci Z.

Nejpůsobivějším prvkem je střecha tvořená dvěma prohnutými deskami položenými na předepjatých lanech. Lana jsou kotvena v ocelových sloupech na východní a západní straně budovy, další sloupy jsou vprostřed dispozice a rozdělují jednotlivé funkční části. Čelní stěny budovy zdobí keramický obklad, boční stěny jsou prosklené. Stavba má společný vstup pro diváky i sportovce situovaný uprostřed severního průčelí. Dále už je budova rozdělena na jednotlivé funkční části, přičemž každá z částí má své vlastní zázemí (např. šatny). Vlevo od vstupu se nachází původně volejbalová, dnes multifunkční sportovní hala, jejíž podlaha je situována níže než ochoz bazénu – výškový rozdíl vyrovnává malá tribuna se čtyřmi řadami sedadel a kapacitou 180 osob. Vpravo od vstupu se nachází krytý plavecký bazén

Víceúčelová hala TJ Tesla. (foto: NPÚ, P. Svoboda)

o délce 25 m se šesti dráhami. V objektu je dále malá posilovna, gymnastický sál a sauna. V exteriéru při západním průčelí je situováno brouzdaliště s občerstvením, ze kterého byl v minulosti možný průchod do krytého bazénu.

Víceúčelová budova patřila ve své době a na našem území k ojedinělým úkazům po stránce zvoleného konstrukčního řešení. Neobvyklé bylo použití předepjatých vazníků, které se pro sportovní stavby začaly využívat od padesátých let 20. století. Tyto konstrukce byly nejprve skryté, popř. viditelné pouze z interiéru. Roku 1952 byla v Raleigh (USA) dokončena hala Paraboleum architekta Matthewa Novického. Ta se u nás stala vzorem pro stavbu sportovní haly Pasianky v Bratislavě.¹⁹ Československá stavba se inspirovala nejen formálními prvky v podobě křížení dvou parabolických oblouků, ale i zastřešením provedeným zavěšenou lanovou konstrukcí. Volněji na americkou inspiraci reagovali Bohumil Böhmi a Jaroslav Škarda při návrhu plaveckého stadionu pro České Budějovice.²⁰ Jako přímou inspiraci pro halu TJ Tesla v Brně uváděl Viktor Rudiš kombinovanou olympijskou halu (volejbal,

16 Německo, 1957–1960, Schneider&Bohnenberg.

17 Německo, 1959–1964, Manfred Lehmbruck.

18 Dánsko, 1966–1969, Karen a Ebbe Clemmensen.

19 Slovensko, dokončeno 1962, Jozef Chovanec (návrh), Jozef Poštulka (statika).

20 1958–1971, kulturní památka od roku 2017.

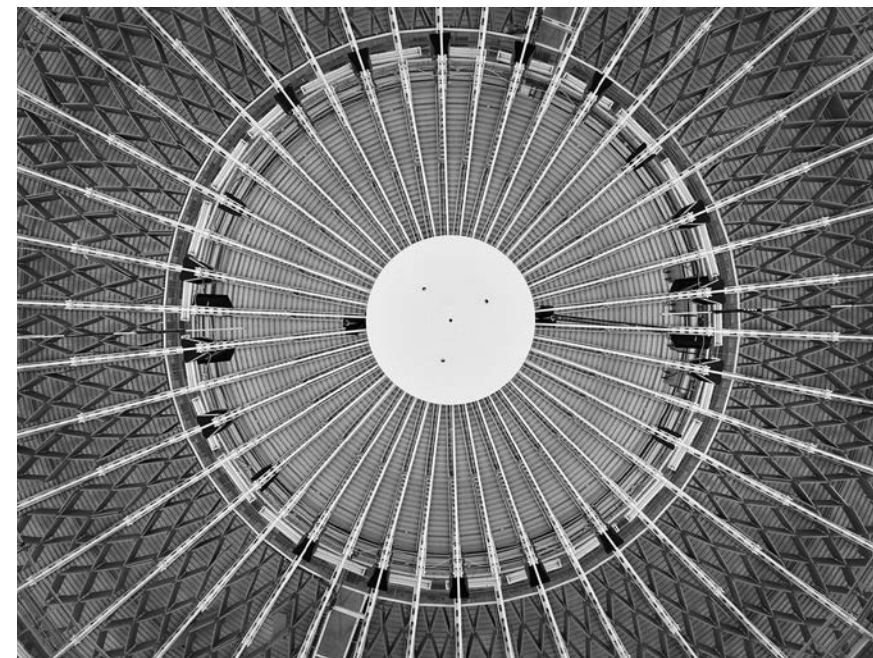
plavání) Alberca Olímpica Francisco Márquez pro olympiádu v Mexiku 1968.²¹ Ta je koncepčně shodná s brněnskou stavbou, od níž se odlišuje výrazně větším měřítkem a také přiznanými pilíři z monolitického železobetonu, které stavbě vtiskly charakteristický vzhled. Za výrazově i geograficky bližší inspirační zdroj by bylo možné považovat plaveckou halu na Freiburger Platz v Drážďanech.²² Nápadná je vnější podoba prosklených stěn, vnitřní prostor s galerií i urbanistický koncept s halou jako integrální součástí sídliště.

HALA RONDO

Obdobně jako jiné části v širším centru Brna byla i oblast mezi výstavištěm a hlavním nádražím plánována pro novou rozsáhlou výstavbu na úkor původní historické. Asanační zásahy v této oblasti probíhaly již od třicátých let, v padesátých a především v šedesátých letech 20. století vrcholily. Na území okolo Nových Sadů, Křídlovické a Poříčí postupně vznikala výstavba nových vícepodlažních bytových domů, která doplňovala a zahušťovala starší bytovou výstavbu z přelomu století. Součástí nové výstavby byla i občanská vybavenost. V případě zimního stadionu znamenala nová výstavba asanaci hospodářských stavení původní osady Nové Sady, která zde byla připomínána od 15. století.

Projekt zimního stadionu, tehdy ještě s názvem Ingstav či Náplavka, vytvořili v roce 1972 architekt Ivan Ruller a statik Radúz Russ a hned téhož roku proběhlo slavnostní položení základního kamene. K otevření sportoviště, to už pod označením Rondo, však došlo až roku 1982, jelikož stavba probíhala v tzv. akci Z a potýkala se s pozvolným financováním. Už čtyři roky po dokončení vznikl pod vedením Ivana Rullera a E. Koudelkové projekt na dostavbu krasobruslařské haly. Ta byla dokončena roku 1989. V roce 2008–2010 proběhla modernizace haly a dostavba návštěvnického zázemí s restaurací – autorsky opět pod taktovkou Ivana Rullera.

Sportovní víceúčelová hala pro 7 000 diváků je díky nestabilnímu podloží tekutých písků založena na ocelových pilotách. Stavba je navržena jako skeletový systém. Konstrukce střechy je prutová ocelová s lucernou ve středu. Pochozí plocha čtvercové základny stavby slouží jako nekrytý shromažďovací prostor před vlastním vstupem do rondelu haly. Nastupuje se na něj širokým schodištěm z přilehlých ulic. Hlavní formy stavby tvoří kruhově obestavěné hlediště (průměr 65 m),

Hala Rondo, pohled do kopule. (foto: NPÚ, R. Polášek)

posazené na polozapuštěné čtvercové základně se zázemím. Tím bylo dosaženo čistoty formy bez rušivých technologických elementů, které jsou umístěny v „podnoží“. Konstrukce kruhu je ze sendvičových panelů s povrchovou úpravou (v interiéru z režného cihelného zdiva a v exteriéru z bílé a černě glazovaných hrdisek).

Pozdější krasobruslařská hala má kubický objem se zaoblenými nárožními a vnější podobou z režných cihel. Další přístavba z let 2008–2010 je pro změnu v pohledovém betonu. Součástí těchto úprav byla i adaptace prostor na oddělenou prodejnu a samostatnou restauraci. Během těchto úprav byly odstraněny tři původní reliéfy se sportovní tematikou od Ctibora Bayera. Byl změněn venkovní přístup k hale a zrušena vertikála samostatně stojící věže. Věž je ve své formě opakována v novém bezpečnostním schodišti, které je propojeno krčkem s halou, opodál od původního stanoviště.

Základními formami se stavba haly Rondo přiblížila nerealizovanému Rullerovu soutěžnímu návrhu na radnici v Amsterdamu z roku 1967. Vedle kruhové horizontálně uspořádané formy hlavní části se do projektu haly i radnice promítla

21 Mexiko, Manuell Rossen Morrison, Antonio Recamier Montes, Eduardo Gutiérrez Bringas, Juan Valverde.

22 Německo, 1968–1969, Günther Nichtitz, Eva Kaltenbrunn, Eitel Jackowski, památkou od roku 2008.

vertikální složka v podobě samostatně stojící věže. Konstrukční stránka stavby, zajištěná uznávaným praktikem Radúzem Russem, se přiblížila jinému brněnskému fenoménu na poli konstrukce staveb, a to výstavnímu pavilon Z od specialisty na ocelové konstrukce Ferdinanda Lederera. Se zahraničními díly snese srovnání s pracemi od Piera Luigi Nerviho na Palazzetto dello Sport v Římě (1956–1958), který architektonickým ztvárněním elegantní a čisté přiznané konstrukce inspiroval celou architektonickou generaci k užší spolupráci architektů a statiků při vytváření esteticky podmanivých staveb s viditelnou konstrukční částí.

Brněnský památkář a bývalý vedoucí zdejší pobočky SÚRPMO Josef Němec v publikaci *Architekt Ivan Ruller* pronesl: „Jsem přesvědčen, že tento posun hodnot [, kdy hodnotná novostavba se stává kulturním objektem,] bude platit rovněž pro Rullerovy stavby v brněnském historickém prostředí a že budovu Karatu vedle Měninské brány, jakož i halu Rondo na Nových sadech či budovu Ingstavu na Vídeňské ulici budeme v dohledné době zapisovat do Státního seznamu památkově chráněných objektů.“²³

KOUPALIŠTĚ RIVIÉRA

Dnešní koupaliště Riviéra se nachází v písárecké nivě mezi výstavištěm a zalesněným masivem Červeného kopce strmě se svažujícím k řece. Toto rozlehlé území podél Svatky se historicky využívá k rekreaci a ozdravným pobytům. Již v roce 1813 nechal brněnský chirurg Joseph Vinzenz Bayer vybudovat v místech pozdější městské střelnice lázeňskou budovu se zahradou a výletní restaurací (blíže Městská střelnice). Na druhé straně řeky na výstavišti vznikl v době socialismu Park kultury a oddechu, který zahrnoval i oblast Riviéry.

V osmdesátých letech přišel z krajského vedení požadavek na rozšíření možnosti koupání, a to v hygienicky ošetřené vodě. Po regulaci řeky Svatky vzniklo z jejího meandru slepé rameno, které se v souladu s přírodními podmínkami nabízelo ke zbudování přírodního koupaliště. Vznikl tak zcela nadčasový, ojedinělý a přírodní prostředí reflektující projekt Petra Hruší.

Kaskády bazénů využily terénní konfigurace a umožnily tak využití plavcům různých zdatností, břehy propojily dva oblouky dřevěných mostů. Zásadní bylo oddělení rušné Bauerovy ulice od rekreační části, mladí architekti Stavoprojektu proto navrhli jako bariéru páteří systém budov – Aleš Burian restauraci, Jan Vrabel sportovní halu pro bowling a squash, Michal Říčný technické sklady a garáže.

Model říčních lázní z roku 1985. (archiv Petra Hruší)

Jediný realizovaný a taktéž dodnes v původní podobě zachovaný je blok navržený Petrem Hrušou, obsahující technické a provozní prostory, šatny, restauraci, solária a zázemí pro návštěvníky. Ve ztvárnění této budovy je zřejmá práce s klasickými proporcemi a současně, s nepřehlédnutelným respektem k tradici brněnského funkcionalismu, se zřejmě v brněnské premiéře autoři přiklonili také k formám tehdy ze západu pronikajícího postmodernismu. Stávající budova šaten a technického zázemí, projektovaná v roce 1986, je ojedinělým dokladem raného tvůrčího směřování mladé generace architektů, která svými občanskými postoji a nekompromisním tvůrčím přístupem anticipovala společenské a politické změny.

Na základě tohoto návrhu byli architekti pozváni k účasti na mezinárodním workshopu *Město a řeka* (la Citta e il Fiume) ve Florencii a zde vytvořený návrh architektů Petra Hruší, Aleše Buriana, Zdeňky Vydrové a Petra Pelčáka, inspirovaný projektem na Riviéře, byl v roce 1986 oceněn významným teoretikem

²³ MIZEROVÁ, Alena a KUDĚLKOVÁ, Lenka, eds. *Architekt Ivan Ruller: ohlédnutí k životnímu jubileu*. Brno: VUTIUM, 2004, s. 79.

architektury Kennethem Framptonem pro zvlášť příkladné střeoevropské a „kriticky regionalistické“ ideově podobné uchopení architektonického úkolu.²⁴

Po desetileté přestávce, kdy byl areál pronajmut a chátral, došlo v letech 2003–2004 k rekonstrukci podle projektu Ateliéru Brno. V letech 2017–2018 proběhla další renovace, která sice umístěním řady vodních atrakcí ubrala areálu poetiku „rozsmárného léta“, ale ještě stále zachovává původní krajinný koncept. V roce 2019 získali autoři renovace bazénů – úpravou na nerezové vany včetně přidání zmíněných atrakcí – jednu ze zlatých mezinárodních cen IOC IAKS Award, kdy si studio A77 Centropjekt Group přivlastnilo autorství celého projektu, přitom je vysoce pravděpodobné, že porota při hodnocení zohlednila zejména krajinný koncept celého areálu, nikoliv jen osazení bazénů nerezovými vanami a přidání tobogánů a jiných atrakcí. Hlavní devízou celého areálu stále zůstává její krajinný, původní prostředí respektující a využívající koncept.

Celý areál Riviéry je v rámci České republiky zcela ojedinělý uchopením původně banálního utilitárního zadání. Vložením do kontextu přírodního prostředí a původních historických staveb je celek cenný v tom, že se zde setkává několik vývojových etap včetně různých časových období identifikovaných příslušným dobovým architektonickým vyjádřením. Budovy v areálu brněnské Riviéry jsou navíc jedním z prvních dokladů ovlivnění mezinárodními postmoderními trendy celorepublikově, kde prvenství je přisuzováno rodinnému domu v Písku od Josefa Pleskota.

MASARYKŮV OKRUH JAKO KULTURNÍ FENOMÉN

První kapitola dějin Masarykova okruhu se začala psát v roce 1930 v lesích na západ za rozrůstající se moravskou metropolí. Velkou energii do podpory závodistiště dávala legendární jezdce Eliška Junková a zanedlouho se do historie zapsala další slavná jména závodníků: Hans Joachim von Morgen, Louis Chiron, Guiseppe Farina a další. Spojit toto závodistiště s nějakou skutečně hodnotnou a autenticky dochovanou stavbou však není možné.

Do dnešních dnů se dochovala především stopa tratí z různých období závodů Masarykova okruhu v podobě dnešních silnic využívaných k běžné dopravě. Ani tato stopa není dokonale zachovaná, v intravilánech obcí již došlo k drobným

úpravám. Autentický není povrch trati, profil, propustky a další vybavení – a pouhou stopu trati není možné památkově chránit. Z období před druhou světovou válkou se jinak nedochovalo nic. Z pramenů vyplývá, že veškeré zázemí bylo zhotovováno ze dřeva a mělo efemérní charakter, vyrábělo se jen na dobu závodů a následně likvidovalo. V pramenech se mnohokrát objevuje informace, že co bylo původně provizoriem, se následně stalo standardem. Do dnešních dnů se dochovaly dvě věže a část depa vozů v prostoru startu z přelomu padesátých a šedesátých let 20. století. Ani tyto stavby nejsou původní – věže byly zásadněji upravovány především v interiéru. Jednotlivé boxy depa jsou zazděné, v interiéru není z původní podoby depa dochováno téměř nic, část stavby byla vybourána a část vystavěna nově v odlišném materiálu. Za zmínku stojí ještě soudobá připomínka (2010) – památník v místě tragické nehody, kdy Maserati Itala Guiseppa Fariny nezvládlo průjezd zatáčky, vyletělo z trati a zabilo dva přihlížející diváky.

ZÁVĚREM

Výčet hodnotných staveb není zdaleka úplný, památkové hodnoty lze jistě najít i u dalších sportovišť. Původně mimo Brno, v samostatném městě Husovice, vznikla sokolovna, již je možno řadit vůbec k nejhodnotnějším secesním stavbám regionu. Její autorství je připisováno Karlu Hugo Kepkovi, tehdy profesorovi České státní průmyslové školy a později vůbec prvnímu děkanovi brněnské české fakulty architektury. Nedávným a snad i v brzké době publikovaným objevem Michala Doležela je pak sokolovna ve vnitrobloku ve Francouzské ulici. Dílo místního stavitele Zemana se svou purizující koncepcí nápadně blíží soudobým realizacím pražského architekta Otakara Novotného. Pozoruhodné je dále například zastřešení brněnského velodromu, který začal fungovat ještě před druhou světovou válkou. V roce 1969 byl doplněn a zastřešen podle projektu Mojžíra Korvase a Ferdinanda Lederera. Zajímavý je také areál mezi ulicemi Srbská a Vodova. Fotbalový stadion byl v letech 1940–1941 postaven podle projektu Lva Krči a Hugo Foltýna, do dneška se však z původní stavby nezachovalo nic viditelného. Přestavbami a dostavbami prošla a prochází také víceúčelová hala míčových a úpolových sportů navržená architekty Mojžírem Korvasem a Janem Krumlem, postavená v sedmdesátých letech 20. století. Z množství uměleckých děl, které halu zdobily, lze dnes obdivovat především rozměrnou keramickou mozaiku *Slunce a pohyb* od Jánuše Kubička a Josefa Vohrabala umístěnou na jižním průčelí. Mezi stavbami s pozitivním ohlasem z nedávné doby lze jmenovat rekonstrukci a dostavbu rekreačního a sportovního areálu na Kraví hoře od známého brněnského ateliéru DRNH (2004).

24 SVOBODA, Petr a VRABELOVÁ, Renata. Hlavní budova koupaliště Riviéra je mimořádnou stavbou s mnohými hodnotami. Ted' jí hrozí zánik. *Národní památkový ústav* [online]. Brno, 2022 [cit. 21. 6. 2023]. Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/uop-brno/zpravy/80778-hlavni-budova-koupaliste-riviera-je-mimoradnou-stavbou-s-mnohymi-hodnotami-ted-ji-hrozi-zanik>.

S výjimkou historického Masarykova okruhu, u kterého je nereálné definovat „chránitelnou“ hmotnou podstatu nezbytnou pro status památky, jsou všechny popsané stavby hodnotné a zaslouží si památkovou ochranu. V podobě zápisu na ústřední seznam kulturních památek ji požívají německá tělocvična pod Špilberkem, městská střelnice, loděnice ve Veslařské ulici a městské lázně v Zábřdovicích. Sokolovna v Kounicově ulici sice o statut památky přišla, leží však na území památkové zóny a na obnovení plné ochrany se pracuje. Návrhy na prohlášení za kulturní památky pro objekty plaveckého stadionu za Lužánkami, víceúčelové haly na Lesné i pro halu Rondo byly Národním památkovým ústavem rovněž zpracovány a předloženy příslušnému ministerstvu. V současné době ale nevznikají reálně vyhlídky na rychlé zahájení správního řízení, které je plně v gesci Ministerstva kultury. I prostřednictvím tohoto příspěvku bychom rádi na hodnoty uvedených staveb upozornili a apelovali na vstřícný „ochranitelský“ přístup i u staveb, které nemají státem deklarovanou ochranu. I stavby bez statusu mají památkový potenciál, který stojí za zachování pro generace budoucích.

Na závěr bychom rádi vyjádřili přesvědčení, že kapitola hodnotných sportovních staveb se v Brně neuzavírá. Pamětihodná je zcela jistě například sportovní hala Fakulty sportovních studií Masarykovy univerzity v areálu bohunického kampusu. Vznikla v letech 2006–2009 podle projektu Jaromíra Černého, Karla Tuzy a Petra Uhlíře z ateliéru A Plus a stihla si společně s celým kampusem vysloužit titul Stavba roku 2011.

PRAMENY A LITERATURA

Das Bootshaus des Brünner Rudervereines. *Allgemeine Sport-Zeitung*, roč. 13, 1. 1. 1892, s. 23 a 26.

AUERMÜLLER, Jiří a OPLATEK, Otakar. Krytá plaváren pre Brno. In: *Projekt – revue slovenskej architektúry, Časopis Zväzu slovenských architektov*. Bratislava: Zväz slovenských architektov, 1980, roč. XXII, č. 4–5, s. 59–62. ISSN 1335-2180.

AVELLAN, Kari and BELOPOTOCANOVA, Erika Extensive Renovation, Modernization and Redevelopment of the Helsinki Olympic Stadium in Finland. In: AGUILAR, Rafael, TORREALVA, Daniel, MOREIRA, Susana, PANDO, Miguel A., RAMOS, Luis F., eds. *Structural Analysis of Historical Constructions*. RILEM Bookseries, vol. 18. Heidelberg: Springer, 2019. ISBN 978-33-1999-441-3.

BORSKÝ, Pavel a ČERNOUŠKOVÁ, Dagmar. *Městské lázně v Brně-Zábřdovicích: stavebněhistorický průzkum*. Brno, 2016.

CRHONEK, Iloš. *Architekt Bohuslav Fuchs: celoživotní dílo*. Brno: Petrov, 1995. ISBN 80-85247-62-3.

GALETA, Jan. Ignác Ullmann, August Prokop a „chrámy těla“. Tělocvična mezi zadáním, funkcí a uměleckou hodnotou. In: HORÁKOVÁ, Tereza a ŘEZNÍČKOVÁ, Veronika, eds. *Zadání, umělecká úloha a funkce v architektuře a ve výtvarném umění*. Brno: Books et Pipes a Masarykova univerzita, 2022, s. 269–288. ISBN 978-80-7485-266-4.

KORYČÁNEK, Rostislav, KOŘÍNKOVÁ, Jana, KRISTEK, Jan, SEDLÁK Jaroslav, SVOBODOVÁ, Šárka, ZÁLEŠÁK, Jan a ŽÁČKOVÁ, Markéta. *Na prahu zítřka: brněnská architektura a vizuální kultura období socialismu*. Brno: VUT v Brně, 2014. ISBN 978-80-214-5092-9.

MIZEROVÁ, Alena a KUDĚLKOVÁ Lenka, eds. *Architekt Ivan Ruller: ohlédnutí k životnímu jubileu*. Brno: VUTIUM, 2004. ISBN 80-214-2366-8.

ŠVÁCHA, Rostislav a HORÁČEK, Martin. *Naprej!: česká sportovní architektura 1567–2012*. Praha: Prostor, 2012. ISBN 978-80-87064-08-5.

VRABELOVÁ, Renata, ed. *Architektura 60. a 70. let 20. století v České republice*. Praha: Národní památkový ústav, 2020. ISBN 978-80-87967-24-9.

VRABELOVÁ, Renata a ŠLAPETA, Vladimír. *Brno moderní II: Velký průvodce po architektuře 1949–2000*. Praha: Paseka, 2019. ISBN 978-80-7432-920-3.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

DUCHALÍKOVÁ, Andrea. Areál budov střelnice. *Památkový katalog* [online].

Brno: Národní památkový ústav, 2015 [cit. 22. 5. 2023].

Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/areal-budov-strelnice-1259015>

DUCHALÍKOVÁ, Andrea. Sokolovna a společenské centrum Stadion. *Památkový katalog*

[online]. Brno: Národní památkový ústav, 2015 [cit. 22. 5. 2023]. Dostupné z: [https://](https://pamatkovykatalog.cz/sokolovna-a-spolecenske-centrum-stadion-1259531)

pamatkovykatalog.cz/sokolovna-a-spolecenske-centrum-stadion-1259531

SVOBODA, Petr a VRABELOVÁ, Renata. Hlavní budova koupaliště Riviéra je mimořádnou stavbou s mnohými hodnotami. Teď jí hrozí zánik. *Národní památkový ústav* [online]. Brno, 2022 [cit. 21. 6. 2023]. Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/uop-brno/zpravy/80778-hlavni-budova-koupaliste-riviera-je-mimoradnou-stavbou-s-mnohymi-hodnotami-ted-ji-hrozi-zanik>.

KLÍČOVÁ SLOVA: Brno, sportoviště, památky, tělocvičny, sokolovny, plavecké stadiony

ZUSAMMENFASSUNG

Historisch wertvolle Sportbauten in Brno

Sportbauten sind nur vereinzelt Gegenstand des Denkmalschutzes, und das trotz der Tatsache, dass diese Gebäude oftmals zu den architektonisch beachtenswertesten Bauwerken einer Region zählen. Ursächlich hierfür ist die Weiterentwicklung der Ansprüche an die technische Ausstattung, die Kapazität sowie den Komfort sowohl für die Sportler als auch für die Zuschauer. Die Stadt Brno bildet in dieser Hinsicht keine Ausnahme und auch hier steht nur ein geringer Anteil der historisch wertvollen Sportbauten unter Denkmalschutz. Wir möchten in diesem Beitrag auf deren Bedeutung sowie auf die Bedeutung bislang nicht geschützter Sportbauten hinweisen. Angesichts der großen Anzahl an beachtenswerten Sportbauten in Brno konnte nur eine Auswahl von ihnen detaillierter behandelt werden.